

A MAGYAROK AZ ŐSI HAZÁBAN

Irta: SZENTMIKLÓS LAJOS

A tulajdon rendjét s az ehhez fűződő elosztási rendszert a termelőerők fejletlensége s ezzel kapcsolatban a termelés társadalmi jellege határozza meg a vadság felső fokán álló társadalmakban. A legfontosabb termelőeszköz, a föld, amelyen a közösség élt, az egész társadalom köztulajdona volt a finnugor és az ugor őskorban, a társadalmilag folytatott termelés alapján. A föld termékei minden nagycsalád rendelkezésére állottak; egyszerű birtokbavételük elismert tulajdonszerzésre vezetett, akár egyszeri fogyasztásra szolgáló termékekről, mint erdei bogyókról, gyökerekről volt szó, akár állandóbb használatra alkalmas tárgyakról, mint fákról, melyekben méhek tanyáztak, akár más természeti előnyökről, mint például kedvező halászhelyekről. Az élelem, melyet a nagycsalád közös munkával termelt, az egész nagycsalád közös tulajdonába jutott, épp úgy, mint a nagycsalád egyes tagjai által külön szerzett élelem is, a nagycsaládban érvényesülő fogyasztási közösség alapján. A rokonságon belül minden préda közös, mondja egy megfigyelőjük, még a 19. század vogul-osztjájairól is. S ugyanígy mindaz, amit a nagycsalád közös munkájával állított elő s egyben közösen is használt: kunyhó és munkaeszközök, mint a csónak, a nagycsalád közös tulajdonát tette. Egyéni tulajdonná csupán az a munkaeszköz s egyéb dolog (ruha, ékszer) vált, amelyet valaki egyéni munkájával készített a közös föld nyújtotta nyersanyagból s egyuttal egyénileg is használt vagy ilyen egyéni tulajdon helyett becserélt. De az egyéni tulajdont is meg kellett a lehetőségig tartani a közösségben, vagyis általában nem volt szabad idegenre átruházni, ha csak nem egyenesen cserre céljára termelték tárgyát.

Számottevő vagyoni és életszínvonalbeli különbségek nem fejlődhetek ki se a nagycsaládok, se ezek tagjai között ilyen viszonyok mellett. Ami vagyon tárgya volt: kunyhó, ruha, durva ékszerek, tartalékélelem, munkaeszköz, már önmagában véve jelentéktelen volt a termelőerők fejletlensége következtében; s ezenkívül minden nagycsalád és minden egyén egyformán hozzájuthatott ezekhez munkájával, mert mindenkinek egyformán rendelkezésére állott forrásuk: a föld, termékeivel. A nagycsalád által termelt élelem pedig rendszerint csak arra volt elegendő, hogy biztosítsa minden tag létfenntartását. Így felosztásánál — s ugyanezen okból az egész közösség által együttesen szerzett zsákmány szétosztásánál is — általánosságban csak az a szempont érvényesülhetett szabályozó elv gyanánt, hogy minden egyes tag megkapja a számára elengedhetetlenül szükséges mennyiséget. Ezenfelül többlet nem igen maradt s a nagycsaládban mindössze azt a megkülönböztetést tehették meg, hogy jobb falatot kaptak azok, akiknek nagyobb érdemük volt a táplálék megszerzésében s egyáltalában az idősebb férfiak, kik tapasztalataik segítségével irányították az élelemszerző munkát. Viszont a szükséges élelmet minden nagycsalád megtermelhette, mert szabadon vadászhatott, halászhatott, gyűjthetett a horda vagy falu közös területén.

Igy a közös földtulajdon s az elosztás rendszere biztosította a társadalom minden tagja számára a megélhetést rendes körülmények között. Amikor pedig véletlenek inségbe sodorták valamelyik nagycsaládot, az

egész közösség, tőle telhetőleg, segítségére volt bajba jutott tagjának, mert a kölcsönös támogatást erkölcsi kötelességnek tekintették ebben a társadalomban, mely tagjai szoros együttműködésén alapult.

Az osztályok oly társadalmi csoportok, melyek a termelőeszközökhöz való viszonyuk alapján, azáltal különböznek, hogy az egyik csoport elsajátíthatja a másik munkáját. Az emberek nem különböztek egymástól a termelőeszközökhöz való viszonyukban a finnugor és az ugor ős társadalomban. A föld, a legfontosabb termelőeszköz, valamennyiük közös vagy egyéni tulajdona volt a közös földtulajdon alapján. S egyrésztük annál kevésbé sajátíthatta el a másik rész munkáját, mert elsajátítható munkatöbblet még egyáltalában nem létezett, a munka csekély termelőerejénél fogva. A munka nem hozott még létre oly felesleget, mely mások fenntartásának is alapjául szolgálhatott volna a munkaerő fenntartásán kívül. Így osztályok sem keletkezhettek s ennek megfelelően a rabszolgaság intézményét sem ismerte még az őstársadalom.

Némely író szerint a vadság állapotában lévő társadalmakban a férfiak uralkodnak a nőkön, gazdaságilag kiáknázzák őket, a nehéz munkákat, mint például a teherhordást, rájuk hárítják és elveszik a gyűjtött élelmiszerek egy részét. A valóság azonban az, hogy a nők sincsenek kizárva ezekben a társadalmakban a föld, a kunyhó, az élelem közös tulajdonából; azok a munkaeszközök, amelyeket ők maguk készítenek és használnak a fennálló élettani munkamegosztás alapján, nekik is egyéni tulajdonuk, épp úgy, mint ruháik, ékszereik; s az ő munkájuk sem termel állandó, tehát állandóan elsajátítható felesleget. Mindez már eleve leszállítja az előbbi megállapítások értékét. Ami pedig ezenfelül fennmarad belőlük egyrészt a tények jelentőségének túlzásából, másrészt pedig ezek téves általánosításából és helytelen értelmezéséből ered.

Az természetes, hogy a kezdetleges társadalmakban, amelyekben az élettani tényezők oly nagy szerepet játszanak, érvényesül a férfi nagyobb testi ereje is a nővel szemben s hogy ennél fogva társadalmi helyzetük teljes egyenlőségéről nem lehet szó itten. Hiszen még a barbárság alsó fokán álló népeknél is, amelyeknél gazdasági és egyéb okokból a nő helyzete igen kedvező, általában sokkal kedvezőbb, mint a civilizált társadalmakban is, a nő házasságtörését kegyetlenül büntetik, ugyanakkor amikor a férfinak joga van a hűtlenségre. Természetes tehát, hogy elsősorban a nő sínyli meg a vad népeknél azokat az időket is, amelyekben az élelem szűkében van s nem a férfi, aki ilyenkor korlátozza a nő fogyasztását a saját javára, nagyobb erejénél fogva. De közönségesen a nőnek is meg kell kapnia a szükséges élelmiszereket, mert az ő munkaerejének a fenntartása is feltétele a nagycsaládi gazdaság rendes működésének s a szükségesnél több élelmiszer a férfinak sem jut, a vad népeknél. A nő nehéz munkája pedig, mint például a terhek cipelése vándorlások alatt, csupán a férfi és a nő közötti természetes munkamegosztásnak a következménye. A férfi nem hurcolhatja az ingóságokat a vándoruton, mert a megterhelés akadályozná a vadászásban, mely az ő munkakörébe tartozik s ezáltal a nő szükségleteit is fedező zsákmány megszerzésében. Egyébként pedig a nőnek bizonyos védelmet nyújt a férfi tulkapásaival szemben a vadnépeknél már maga a nagycsaládi életközösség is, amely mellett a nő többi nőtársára támaszkodhatik férjével szemben. S a féltelepült társadalmakban egyene-

sen szilárddá teszi a nő helyzetét az a körülmény, hogy a férfiak az év jelentékeny részét házon kívül, vadászaton töltik, aminek következtében a nők a háztartás többé-kevésbé önálló vezetőivé válnak. És a nő, minden esetre, nincs a vad népeknél egész életre hozzáláncolva férjéhez, hanem mindig megszabadulhat a házassági kapcsolattól, ennek laza formája miatt, ha a házasság elviselhetetlenné válik.

Hogy pedig a finnugorok és az ugorok ősi társadalmában sem kell másnak képzelnünk a nő helyzetét, mint amilyenek ez az előbbiekből kitévünk, következik abból is, amit a közelmúlt osztjájainak családi életéről hallunk. Ezeknél lenézték ugyan a nőket, a néprajzi leírások szerint, de azért nem bántak rosszul vele. Pedig az osztjákoknál a család ekkor már az apaági leszármazáson alapult s az apaági családban a nő helyzete szabályszerint rosszabb, mint az anyaági családban, ha másért nem, már a házassági kötelék állandósulásának okából is. S a nők helyzete, mint látjuk, ennek ellenére náluk sem volt még kedvezőtlen.

Minden közös munka irányítást kíván. Az ugor őskorban is volt már a társadalomnak vezető főnöke s valószínű, hogy ennek tisztsége többé-kevésbé örökletes is volt már egy családon belül, ha persze a főnökség nem is apáról-fiúra öröklődhetett, hanem bizonyára anyaági fivérre vagy anyaági nővér fiára szállt, a rokonság anyaági számítása folytán.

Milyen viszonyban állott most már ez a főnök a társadalom többi tagjával? *Hóman Bálint* szerint, akinek érdeméül tudják be, hogy elsőnek vezette vissza a magyar történetet az őskorig, a főnök korlátlan családapai hatalommal uralkodott az egész társadalmon. Már azok alapján is, amiket az ősnép társadalmi szervezetéről eddig megállapíthattunk, teljesen tévesnek kell tartanunk ezt az állítást. A korlátlan, vagy legalább a korlátlanságot megközelítő családapai hatalom apaági rokonsági rendszert és szilárd házassági formát tételez fel. Az ugor őskorban azonban az anyaági rokonsági rendszer uralmát és a párosházasság laza formáját kell feltételeznünk. Ezek mellett pedig a gyermekek az anyát illetik s az anya többnyire előbb-utóbb elhagyja férjét, gyermekeivel együtt. Korlátlan családapai hatalomról természetszerűleg nem lehet szó ilyen viszonyok alapján, hiszen itt még az apa és legközelebbi családjának a kapcsolata is csak ideiglenes jellegű. Sőt, tulajdonképpen családapáról sem beszélhetünk itten, az apa és gyermekei együttélésének csupán átmeneti jellege folytán, hanem csak családanyáról.

És ha a főnök nem tehet szert, ezek szerint, korlátlan hatalomra ezen a fokon, a családapai hatalomnak az egész társadalomra való egyszerű kiterjesztése útján, egy személy „korlátlan“ társadalmi uralmának a feltételei is egyáltalában hiányoznak még a vad népeknél. Az „uralkodó“ uralkodó osztályt tételez fel, melynek érdekében hatalmát gyakorolja. Ilyen társadalmi háttér nélkül az egyén gyenge ahhoz, hogy rákényszerítse uralmát a társadalomra. Korlátlan — legalább formailag többé-kevésbé korlátlan — egyéni hatalom tehát csak osztálytársadalomban fejlődhet ki. Ezen a fokon azonban osztályok még nem jöttek létre.

De *Hóman* álláspontja szöges ellentétben áll mindezek mellett azokkal az adatokkal is, amelyeket a vogulok és az osztjákok hőskölteményeiből és a reájuk vonatkozó néprajzi leírásokból meríthetünk. *Zichy Géza* gróf ellenkezőleg éppen azt állapítja meg az ezekből kibontakozó kép alapján, hogy az ugor ősnépnél „a fejedelmek hatalma és tekintélye igen kor-

látolt lehetett." (Az írók egyrésze következetesen fejedelemnek nézi, vagy legalább címezi az őstársadalom főnökét, akit pedig legfeljebb egy tágabb hatáskörű falusi biróhoz lehetne hasonlítani, mint mindjárt látni fogjuk.)

Hóman felfogása így nem tükröz vissza mást, mint egy elavult történeti elméletet, melynek keletkezésekor, a 19. század elején, az őstörténeti és néprajzi kutatás még gyermekcipőben járt. Ebben az időben még azt hitték, hogy a család legrégebbi alakja az apaági, patriarkális család volt, milyennek az Mózes öt könyvében le van írva; azt képzelték, hogy az ősi társadalom rendje is e család viszonyainak mintájára alakult s feltették ennek megfelelően, hogy a legrégebbi társadalmak élén a korlátlan családapai hatalommal felruházott pátriarka állott. Hóman tényleg Ábrahám-féle zsidó patriarkát állít a magyar őskor társadalmának az élére, nem annyira az őskorig, mint inkább a történeti elmélet őskorába vezetve vissza a magyar történetet.

A főnök a valóságban csupán tisztviselő volt az ugor őskorban, hasonlóan a többi vad nép főnökéhez s tisztsége azoknak a társadalmi tevékenységeknek az irányítására korlátozódott, amelyek egyéni irányításra szorultak természetüknél fogva. Ehhez képest vezette a vadászatot vagy halászatot, amikor az egész közösség kivonult ezekre; intézte ilyenkor a közös zsákmány kiosztását; vándorlásokon vezette a hordát; a közösség képviselőjében más közösségekkel illetve idegenekkel szemben valószínűleg ő bonyolította le a csereforgalmat s egyáltalában ő végezte a szükséges tárgyalásokat; háborúban ő állott a hadbavonultak élén. De ebben a körben is csak annyiban járhatott el saját belátása szerint, amennyiben a szokások nem szabályozták a teendőket, mert az utóbbi esetben köteles volt a szokás szentesítette szabályokat alkalmazni. S ezen a körön kívül semmiféle hatalmat nem gyakorolt, senkitől engedelmisséget nem igényelhetett. Nem uralkodott tehát, ha az ugor eredetű ősi magyar szóval „ur“-nak is nevezték. (Az „ur“ szó mai jelentése nem azt jelzi, hogy az őskorszaki főnöke ur volt, hanem azt, hogy az őskorszaki főnökökből lettek az urak, a társadalmi fejlődés folyamán.) S tisztségét is csak azért szerezte meg átöröklés útján, mert rokonelődei kiváló emberek voltak és a vérrokonság, mely őt hozzájuk fűzte, nemkülönben a családi ismeretek, melyeket tőlük átvett, kezeskedtek a társadalomnak azért, hogy ő is főnökségre termett ember lesz. Ha azonban az örökös nem bizonyult alkalmasnak a főnökség ellátására, más, megfelelőbb személlyel töltötték be helyette ezt a tisztséget.

A közös ügyekben a társadalom összessége, illetve a felnőtt férfiak gyűlése intézkedett, az előbbi körön kívül. A népgyűlés határozott az egész társadalmat érdeklő gazdasági ügyekben, ítélkezett a társadalomban felmerült viták esetében, döntött háborúk tárgyában és a külső viszonyokra tartozó más kérdésekben. Hangadó elemei általában az idősebb férfiak, a tapasztalt „vének“ voltak. A főnök tekintélye, befolyásának mértéke elsősorban személyes tulajdonságaitól függött, de a gyűlésen irányító szerepet játszhatott egy-egy kitűnő harcos vagy vadász, egy-egy jó szónok, ravasz, vagy a régi dolgokban különösen jártas ember, mégha a fiatalabbak közé tartozott is.

A főnöknek módjában állott, hogy tisztsége révén bizonyos külön jövedelmekre tegyen szert. Amikor a közös vadászat alkalmilag feleslegre vezetett, ő kaphatta ennek oroszlánrészét, — például prémekben, —

mintegy sikeres vezetői tevékenysége elismeréséül. S akkor is, amikor a közösség képviselőjében csereügyletet bonyolított le, a cserébe kapott áruk egyrészét megtarthatta fáradozásai jutalmául. Ezek a külön főnöki jövedelmek magyarázzák azt, hogy az ugorkorbéli temetőkből egy-egy, a többinél gazdagabb sírlelet is akad. De lényegesebb vagyoni különbségek a főnök javára sem keletkeztek az előbbi módokon a felesleg ritkasága, a csere jelentéktelensége, egyszóval az általános gazdasági viszonyok fejletlensége mellett. S az a szokás, hogy a halottakkal együtt értékesebb vagyontárgyaikat is eltemették, utját állotta annak is, hogy a vagyon felhalmozódjék a főnöki családban, tiszt és vagyon átöröklése által.

A főnök mellett egy személy emelkedett ki még valamennyire az ősi társadalomból, különleges tevékenysége folytán: a pap vagy varázsló, akit „jvas“nak, „orvos“nak neveztek az ugor korban, a magyar nyelvben ma is élő szavakkal. Ez olyan ember volt, akinek különleges képességet tulajdonítottak a szellemvilág befolyásolására. Elsősorban betegek gyógyításával foglalkozott; elűzte a betegségeket okozó rossz szellemeket, a felidézett jó szellemek segítségével. Valószínű, hogy ez a mesterség is öröklődött meghatározott családon belül, mert a folytatásához szükséges vallásos szertartások ismeretét főleg a családi kapcsolat biztosíthatta. S bizonyára a pap is hozzájutott külön jövedelmekhez, foglalkozása révén, ha ezek még kevésbé módosíthatták is a vagyoneeloszlás általános képét, mint a főnök jövedelmei.

A pap társadalmi helyzete esetenként különböző lehetett. A réki tulajdonított természetfeletti hatalom rettegett és gyűlölt emberré is tehetette, de nagy befolyást is szerezhetett neki a népgyűlésen, a társadalom ügyeinek intézésében. Az utóbbi esetben az elismert képességű főnökkel szemben is érvényesíthette befolyását s ekkor a főnök és a pap között versengés is kialakulhatott a társadalom irányításáért. De megtörténhetett az is, hogy a főnök maga végezte a papi teendőket, akár, mert a főnök sajátította ki ezeket, akár, mert a pap szerezte meg a főnöki tisztséget s a főnöki tekintély ebben az esetben volt a legkevésbé vitatott a társadalomban.

A vallás más szerepet is játszhatott még az ősi társadalom rendjében. A mellett, hogy a papot befolyáshoz és külön jövedelemhez juttathatta, szentesítette, minden valószínűség szerint azokat a szerény anyagi előjogokat is, amelyek ebben a társadalomban egyáltalában lehetségesek voltak. A jobb falatokat a vének részére, a zsákmány alkalmi feleslegének oroszlánrészét a főnök számára a tabu vallásos intézménye biztosíthatta. („Átkoz“, ez az ugor korból származó magyar szó, eredetileg annyit jelentett, mint tabuvá nyilvánít.) A „kiváltságosoknak“ jutó rész tabu lehetett, amelyhez mások nem nyulhattak, félelmes dolgok bekövetkezésének a terhe alatt.

A főnök és pap külön munkaköre a társadalmi munka további megosztását képviselte, amelynek itt már külön jövedelmek feleltek meg. A főnökkel lényegében még mindig csak az anyagi termelésben vált el a vezető tevékenység a végrehajtó tevékenységtől. A pap révén már a szellemi munka került szembe az anyagi munkával. De a munkamegosztás szóbanforgó nemei is még egyaránt csak egészen kezdetleges alakban jelentek meg, mindkettőjükkel kapcsolatban. A főnök még maga is közvetlenül részt vett az anyagi termelő munkában. A pap pedig, amel-

lett, hogy nem kizárólagosan foglalkozott a vallásos tevékenységgel, hanem szintén részt vett az anyagi termelésben is, a társadalomban sem egyedül folytatta az előbbi tevékenységet. Még mindenki önmagának is papja volt, maga is végzett vallási szertartásokat, érintkezett a szellemekkel s a paphoz csak a fontos dolgokban fordultak. Az anyagi munka nem termelt még olyan felesleget, mely akárcsak a főnököt és a papot is felmenthette volna az életszükségletek közvetlen kielégítésére irányuló munkától. S a társadalom és magának a szellemi munkának a köre is túlkicsinyek voltak még ahhoz, hogy a szellemi munka teljesen önállósulhasson.

A közügyek intézésének a módja az őstársadalomban az ősi demokrácia viszonyait tükrözi vissza, amely az őskommunista gazdasági szervezetből folyt. Olyan társadalomban, amelyben a legfontosabb termelőeszköz, a föld, közös és számottevő vagyoni különbségek nincsenek, a társadalom maga intézi ügyeit. A nőknek nem volt ugyan szavuk a népgyűlésen, de nem is voltak közvetlenül érdekelve a gyűlések legfontosabb tárgyaiban, a közös vadászat, halászat, háborúskodás kérdéseiben a nemek közti munkamegosztás mellett. Azonban a természetes különbségek egyébként is szerephez jutottak a közügyek intézésére, a vének és a kiváló egyének irányító befolyása révén. A személyes tulajdonságok, képességek egyenlőtlensége, az osztálytársadalmak politikai rendjével szemben, ép' az ősi demokráciában érvényesülnek a legszabadabban, amely nem rendel még alá az egyéni különbségeket az osztálykülönbségeknek.

Az ősi társadalom nem élt elszigetelt életet. A társadalomközi csere összefűzte más társadalmakkal, még a kor leghaladottabb társadalmával is és ezáltal egy társadalmi össztermelés függő részévé tette, ha ez a függőség tényleg csak hasonló fokon álló társadalmakkal szemben és egészen kis mértékben érvényesült is. Az összeházasodás is kapcsolatot létesített az ősi társadalom és más, hasonló fokú társadalmak között, nemkülönben az a körülmény is, hogy ugyanazon nemzetség tagjai több közösségben voltak képviselve. Az is lehetséges, hogy a nemzetségeknek külön szervezetük is volt külön főnökkel, közös vallási ünnepélyekkel s a tagok kölcsönös védelmi kötelezettségével. Erre számos példát találni azoknál a vad népeknél, amelyeknél a nemzetségek tagjai területileg széjjel szórva élnek. Ebben az esetben az ősnép nemcsak hordákban vagy falvakban volt szervezve, hanem ezek népességének egyes részeit különböző nemzetségek szervezetei is összefoglalták, ha a nemzetségek szervezetének csak alárendelt jelentősége is volt a horda vagy falu gazdasági szervezete mellett. Az pedig egészen bizonyosnak tekinthető, a többi vad nép példájáról ítélve, hogy néhány horda vagy falu közt szövetség és pedig elsősorban katonai jellegű szövetség állott fent.

A vad társadalmak közt gyakoriak a harcok. Ezek célja rendszerint nőrablás, vérbosszú, határsértés megtorlása vagy termékenyebb területek megszerzése. Ezért a társadalmak nemcsak a termelő munka szervezetei, hanem egyúttal katonai szervezetek is, melyeknek feladatai közé tartozik a termelő munka feltételeinek a biztosítása. A társadalom, mint katonai szervezet, magában foglalja valamennyi harcképes férfitagját.

A vogulok és az osztjákok hősköteményei leírják azokat a háborukat, amelyek régebben e két nép körében folytak. A győztesek leölték az ellenség foglyul ejtett harcosait, asszonyait elvették s az ellenséget esetleg te-

rületéről is elűzték, a harc céljához képest.

De azért a vad társadalmak közt nem állandó a háborús állapot. Viszonyukat tényleg a harc és a békés érintkezés vegyülete jellemzi. Békés érintkezés pedig cserére vezethet közöttük, ha ennek gazdasági feltételei egyébként adottak és házassági kapcsolatokat is kifejleszthet. Ha azután a csere és házassági összeköttetések állandósulnak, s az állandósult csere alapján bizonyos mértékű gazdasági függőség jön létre közöttük, a kapcsolatokat szövetség is betöltheti.

Az ilyen horda- vagy faluszövetség főleg a közös védelmet s közös hadjáratok vezetését szolgálja. De kiterjed emellett alkalmilag közös vadászatok és halászatok rendezésére is. A tagtársadalmak önállóságát egyébként nem érinti. Nem igen szokott 5-10 kisebb hordánál, vagy 2-3 falunál s összevissza 600 embernél többet magában foglalni. Szervezete, mely a vadság felső fokán már kialakult, épp oly demokratikus, mint az elemeit alkotó társadalmaké. A legtekintélyesebb horda vagy falu főnöke egyúttal a szövetség főnöke is. A szövetségi főnök tisztje a szövetségi gyűlések összehívására, a közös katonai és gazdasági vállalkozások vezetésére s a szövetség tagtársadalmi között felmerülő viták békéltetés útján való elintézésére szoritkozik. A szövetség határozó szerve — közös ügyekben — a szövetségi gyűlés, melyen a szövetséghez tartozó összes felnőtt férfi résztvesz s amelyen épp úgy a vének és a kiváló emberek játszanak irányító szerepet, mint a hordák vagy a falvak gyűlésein. Az ősnépben belül nem állott fenn magasabbrendű szervezet a horda- vagy faluszövetségnél. S a horda- vagy faluszövetség sem öltethetett tartósabb jellegű, azoknak a gazdasági szálaknak a gyengesége mellett, melyek a tagtársadalmakat összefűzték.

Megesik néha az is, hogy a gyengébb vad társadalom ajándékokkal vásárolja meg a békét az erősebbtől. Ez az első, csiraalakja annak a függőségi viszonynak, mely hatalmi alapon áll fent egyes társadalmak közt. Gyakoribb eset azonban az, hogy magasabbrendű társadalmak egyenesen alávetnek maguknak vad népeket vagy néprészeket. Ez megtörtént a vogulokkal és az osztjákokkal is, akik orosz uralom alá kerültek s valószínűleg előfordult az ősnép azon részeivel kapcsolatban is, amelyek pásztor-társadalmak közelében éltek. Ilyenkor az alávetett vad társadalom már rendszeres adót fizet a hódítónak, az utóbbira nézve értékes termékeiben, ha ez az adó csekély is, termelőerőinek fejletlenségénél fogva. A finnugor és az ugor ősnép esetében bizonyára prémben fizették az adót, amint az osztjákok is prémben adóztak régebben az orosz kormányoknak. Emellett az alávetett társadalom kém- és őrszolgálatot is szokott teljesíteni a hódító számára, amely viszont katonai védelmet nyújt neki. Ez a függőségi viszony azonban épp oly kevésbé módosítja az alávetett társadalom belső szervezetét, mint annak fentebb érintett csiraalakja. Az alávetett társadalom mindkét esetben megtartja saját külön területét s a kialakult függőségi viszony mellett is csupán az a változás következik be, hogy a társadalom életszínvonala valamennyire lesüllyed a reárárt terhek folytán s főnökének munkaköre kibővült az adótermékek beszedésével és beszolgáltatásával és az egyéb előírt szolgálatok intézésével.

Milyen embereket formált az őstársadalom? A néprajz leírja az ősi ugorok késői képviselőit, a közelmúlt voguljait és osztjájait. De adatai

felhasználásánál óvatosan kell eljárni, mert olyan szerzőktől származnak, akik a polgári társadalom viszonyai alapján ítélnék meg ezekkel teljesen ellentétes állapotokat.

A polgári társadalomban tulfeszített munka folyik és a munka szakadatlan folytonossággal ismétlődik meg nap-nap után. Az őstársadalomban, ezzel ellentétben, nem kellett a munkát tulságba hajtani, mert az erő és az egészség megrongálása nélkül is biztosította a létfenntartást. De azért a termelés, a vadászat, a gyűjtés, a teherhordás kemény munkával járt. S ez a munka, főleg a vadászatnál nem volt egyenletes ütemű, hanem az idő megoszlott, az erőkifejtés és a pihenés egymástváltó hosszabb szakai között. Az utazók most már, akik megszokták a polgári társadalom munkaviszonyait, „lustaságot“ vetnek úgy a vogulok, mint az osztjákok szemére. Pedig csak arról van szó, hogy munkájuk módja alkalmazkodik termelésük feltételeihez. A vad társadalmakban, a restséggel éppen ellentétben, megvetik a lustákat s elvként állítják fel, hogy aki nem dolgozik, ne is egyék. Ez természetes is olyan társadalomban, amelyben csak az ehetik, a termelő erők fejletlensége miatt, aki dolgozik is, amelyben mások munkája árán senki sem folytathat még henye életmódot. A lustaság vádja itt olyan társadalmat ér, mely a szó legszorosabb értelmében a dolgozók társadalma.

Hasonló alapon nyugvó értékítélettel még többel is találkozunk. Azt halljuk például az osztjákokról, hogy „könnyelműek“, gondtalanul csak a pillanatnak élnek s a holnappal nem törődnek vagy pedig, hogy „élhetetlenek.“ Itt megint a polgári társadalom szempontjai érvényesülnek, — olyan társadalomé, amelyben az embereket törvényszerűen megüli a holnap gondja s amelyben ezek arra vannak utalva, hogy apró *furfangokkal* ravaszkodják ki maguknak a boldogulást, egymás rovására. Az őstársadalomban azonban mindenki holnapja biztosítva volt, a termelőszközök tulajdona révén s itt az emberek egymást támogatva szereztek meg a szükségletkielégítés eszközeit. A könnyelműség és az élhetetlenség iátszata megett tehát az a tény rejlik, hogy az őstársadalom viszonyai mellett az emberek zavartalanul odaadhatják és odaadják magukat a jelennek és képességeikkel az összességet szolgálják.

De a néprajzi leírások is megállapítják a vogulokról, az ilyen, torzító-lencsén át tett megfigyelések között, hogy sorsukkal elégedett emberek, akiket jóindulat és nyílt őszinteség jellemez. Mind a három itt érintett vonás természetesen folyik az őstársadalom viszonyaiból, az elért fokon. A lét fenntartása itt mindenki számára biztosítva van, ennél több senkinek sem juthat osztályrésziül, nem létezik tehát olyan erő, amely elégedetlenséget, változtatásra törő akaratot válthatna ki. Az emberek jóindulatúak is, mert egymáshoz való viszonyuk alapja az együttműködés, kölcsönös segítség. És nem folyamodnak a hazugsághoz sem, mert nem élnek még ellenséges társadalmi hatalmak nyomása alatt, melyekkel szemben rá voltának utalva a hazugságra, a rejtőzésnek, leleplezésnek erre az önvédelmi eszközére.

Vegyük még ide, amit általánosan tanusítanak a források a vad népekről, hogy ezeknél az emberek büszkék, önérzetesek — mert az ur-szol-gaviszonyt, amely alázatossá tesz, még nem ismerik, — s akkor előtünk áll az osztály nélküli őstársadalom emberének néhány olyan vonása, ame-

lyekhez viszonyítva az osztálytársadalom embere a lesüllyedés bélyegét viseli magán.

De azok a társadalmi viszonyok, amelyek ilyen emberi vonásokat hoznak létre, itt még a termelőerők alacsony színvonalán nyugsznak. S a termelőerők alacsony színvonala igen szűk korlátok közé szorítja az emberi egyéniség fejlődését és magának a társadalomnak a fejlődését is. A belső ellentéteknek ugyanaz a hiánya, amelynél fogva az őskor apró társadalmi a szabad emberi együttműködés szervei gyanánt jelennek meg, megfosztotta ezeket a társadalmakat attól a belső feszítőerőtől is, amely a termelőerők alacsony színvonalán elengedhetetlen feltétele még ezek kibontakozásának s ezzel fejlődésüket oly lassúvá tette, hogy szinte az évezredek stagnálás képét mutatják. Azonban az ugor őstársadalomban is érlelődtek lassan a termelőerők, a stagnálás látszata alatt, hogy végül is megteremtse az őstársadalom bomlásának, az osztályok kialakulásának s ezáltal saját fejlődésük meggyorsulásának a feltételeit.

F R A N C I A K Ö L T Ö K

Fordította: GEREBLYÉS LÁSZLÓ

PAUL VALÉRY: ERDŐBEN

*Csak tiszta dolgok jártak ott eszünkben
az utak mentén, egymás oldalán,
bolyongván kéz a kézben, jobbadán
setét virág közt, csöndben elmerülten;*

*Óh, jegyesekként mendegéltünk, árván,
a rétek mély, zöldelő éjjelén;
mesés gyümölcsnek osztozánk felén,
kedves a hold, bódultnak könnyű zsákmány.*

*S most azután jómessze, ime, holtan
s mohán, a suttogó erdő ölén
fekszünk sok édes árny közt, te meg én;*

*És fönny, a roppant, tündöklő magosban
egymásra leltünk s könnyünk eleredt,
óh, drága társ, szép volt a csönd, Veled!*

PAUL VALÉRY: AZ ELVESZETT ASZU

*Nemrégiben az Óceánba
(nem is tudom, mily ég alatt alatt)
egy csöpp aszút önték, hiába:
a Semminek volt áldozat...*